

Fardau Mulder

Twee gezichten, één formule?

Een pleidooi voor intensievere samenwerking tussen de opleidingen Archeologie en Geschiedenis

Historici en archeologen stellen zichzelf beiden de taak het verleden te reconstrueren: een schijnbaar onmogelijke opgave waarbij ze alle beschikbare hulp kunnen gebruiken. In tegenstelling tot wat dit doet verwachten, hebben de opleidingen Archeologie en Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen vrijwel niets met elkaar gemeen. In deze Hoog van de Toren een pleidooi voor betere samenwerking tussen beide, omdat de vakgebieden elkaar zowel inhoudelijk als theoretisch kunnen verrijken.

‘Historians are left forever chasing shadows, painfully aware of their inability to reconstruct a dead world in its completeness.’

- Simon Schama¹

Het is niet zozeer de inhoud, maar de context waarin ik dit citaat tegenkwam die de essentie van dit betoog vat: dat historici en archeologen zich met hetzelfde bezighouden en hierbij tegen dezelfde problemen aanlopen. Hoewel Schama spreekt over *‘historians’*, werd het citaat namelijk gebruikt door archeoloog Paul Bahn in zijn *Archaeology: a very short introduction* (1996): een boek dat niet de geschiedwetenschap, maar de archeologie behandelt. Hiermee illustreert Bahn, wellicht geheel onbewust, dat de disciplines niet veel van elkaar verschillen. Beide vakgebieden doen een poging de geschiedenis te reconstrueren terwijl zij weten dat het volledig kennen en begrijpen ervan onmogelijk is, niet op zijn minst omdat hun theorieën oncontroleerbaar zijn. Het verleden is immers voorbij; dood zelfs, volgens Schama. Wat er nu nog van over is, is slechts een schaduw

van wat het ooit was. Een strikte scheiding tussen disciplines die eenzelfde, schijnbaar onmogelijk doel nastreven (en hierbij dus alle hulp kunnen gebruiken) lijkt absurd, maar is werkelijkheid in de bacheloropleiding aan de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Als studente Archeologie en Geschiedenis aan de RUG heb ik de aanname dat daar vast veel overlap in zit al vaak moeten ontkrachten. De studies hebben nauwelijks iets met elkaar gemeen.

Waar is de scheiding tussen archeologie en geschiedenis op gebaseerd? Vaak wordt deze uitgelegd aan de hand van het verschil in de bronnen die worden gebruikt: materiële overblijfselen versus geschreven bronnen. In de voorlichtingsbrochures van de RUG wordt de studie Archeologie omschreven als 'zicht [...] krijgen op samenlevingen uit het verleden op basis van materiële resten.'² Daartegenover houdt men zich bij Geschiedenis volgens de brochures niet alleen bezig met geschreven bronnen, maar ook met 'foto's, kleding, schilderijen, films en digitale informatie.'³ De scheidslijn tussen het soort bron is dus niet zo scherp te trekken. De groeiende aandacht van historici voor *material culture*, waarbij objecten worden onderzocht en getypeerd als de afspiegelingen van een cultuur, lijkt het toppunt van deze vage grens. Het bestuderen van culturen aan de hand van hun materiële overblijfselen is namelijk precies wat archeologen doen.⁴ Het begrip 'materiële overblijfselen' is ook niet zo duidelijk als het in de eerste instantie misschien lijkt. Is immers niet iedere tekst ook een materieel overblijfsel? Archeologen laten inscripties in, bijvoorbeeld, Oudgriekse graftombes ook niet zomaar links liggen omdat het 'geschreven bronnen' zijn.

Hoewel de scheiding tussen historische en archeologische bronnen dus niet eenduidig is, is er toch een duidelijk verschil binnen de opleidingen: in de opleiding Geschiedenis wordt vooral aandacht besteed aan hoe een geschreven (historische) tekst geïnterpreteerd en begrepen kan worden en bij Archeologie hoe de resultaten van een opgraving gebruikt kunnen worden om een deel van het verleden te reconstrueren. Ik ben van mening dat dit twee vaardigheden zijn die elk zorgvuldig geoefend en gedoceerd moeten worden, maar is het logisch dat we in de opleiding moeten kiezen tussen welke bronnen we willen gebruiken? Of we archeoloog of historicus willen zijn? Waarom kunnen studenten niet kiezen voor een specialisatie in een tijdvak, waarbij ze evenveel aandacht besteden aan geschreven en materiële bronnen? Kan iemand zich wel specialiseren in de Romeinse keizertijd, zonder te weten hoe de *Bello Gallico* gelezen moet worden? Of zonder te weten wat *terra sigillata* is?⁵

Archeologen Leo Klejn (1927) en Bruce Trigger (1937-2006) stelden dat archeologie en geschiedenis fundamenteel verschillend – en daarom onverenigbaar – zijn omdat historici zich vooral bezig zouden houden met het unieke, waar archeologen zich volgens hen enkel richten op generalisaties en langdurige processen.⁶ Hoewel er iets voor te zeggen valt dat unieke gebeurtenissen en actoren in de archeologie moeilijk herkenbaar zijn, is dit idee inmiddels achterhaald. Historici houden zich niet enkel meer bezig met het exceptionele. Stellen dat dit wel zo is zou een ondermijning zijn van het vakgebied. Het zijn ook juist de meer recente fascinaties voor de dagelijkse bezigheden en trends in de geschiedwetenschap die de geschiedenis en archeologie steeds dichterbij elkaar lijken te brengen. De relatie tussen dier en mens, een ‘nieuwe’ invalshoek binnen de geschiedenis die breed is uitgemeten in het themagedeelte van dit nummer, is in de archeologie bijvoorbeeld allang een gevestigde specialisatie (archeozoölogie). Toch wordt er in het inleidende artikel van Rosa Deen, waarin zij schrijft over de *animal turn* in de geesteswetenschappen, met geen woord gerept over archeozoologisch onderzoek.⁷ Het zou zonde zijn als zulke onderzoeksgebieden in de geschiedenis zich onafhankelijk ontwikkelen van hun zusterdisciplines in de archeologie, waar veel waardevolle informatie vandaan gehaald kan worden. Andersom zou het historische onderzoek natuurlijk een interessante aanvulling kunnen zijn op de archeologische kennis.

Historici en archeologen zouden dankbaar gebruik moeten maken van elkaars onderzoek. Zo betoogt ook Eberhard W. Sauer in *Archaeology and ancient history: breaking down the boundaries* (2004).⁸ Sauer merkt terecht op dat het voorbijgaan aan de bronnen uit een andere discipline ertoe kan leiden dat we het belang van ons eigen vakgebied uit het oog verliezen, en ons publiek ook. Wat hebben we immers aan een gedetailleerde typologie van vroegmiddeleeuws aardewerk, of aan een uitgebreide analyse van een historische tekst wanneer we deze vervolgens niet in een bredere historische context kunnen plaatsen? Sauer illustreert deze stelling met een eigentijds voorbeeld:

If we devoted ourselves, for example, entirely to certain wares of pottery in a specific culture we would probably know as little about this culture as we would know about our own if we knew everything about the shapes of contemporary plastic packaging for food but nothing else.⁹

Jazeker, specialistisch onderzoek is nodig om het verleden te kunnen vatten, maar het omgekeerde is ook waar: om bepaalde fenomenen te kunnen begrijpen moeten we ze in de bredere context van hun tijd plaatsen. Zowel historici als archeologen weten hoe moeilijk – om niet te zeggen: onmogelijk – het is een volledig beeld te vormen van een periode. Dat is al helemaal het geval bij periodes als de oudheid en de middeleeuwen, waar de bronnen schaars zijn. Als historicus gespecialiseerd in één van deze periodes kun je niet om het archeologische bewijs heen, en anderzijds kan een archeoloog de geschreven bronnen niet negeren – alleen al omdat de hele periodisering, gebaseerd op zowel geschreven als materiële bronnen, dan als een kaartenhuis ineen zou storten. Hoewel de waarde van dergelijke interdisciplinaire samenwerking natuurlijk verschilt per periode en onderzoeksgebied, is het wel belangrijk dat we op de hoogte zijn van elkaars onderzoek en de mogelijkheden daarvan, en dat dit onder de aandacht gebracht wordt binnen de opleiding. In plaats van opgeleid te worden met het idee dat de archeoloog en de historicus compleet verschillend zijn, zouden studenten gestimuleerd moeten worden om de samenwerking aan te gaan.

Al het bovenstaande is alleen van toepassing op historische periodes waarvan zowel archeologische als historische bronnen bekend zijn, terwijl een groot deel van de archeologen zich bezighoudt met de prehistorie. Maar ook zij zouden zich niet compleet moeten distantiëren van de geschiedwetenschap. Volgens Christopher S. Peebles (1940-2012) zijn theoretische kaders uit de geschiedwetenschap bruikbaar voor prehistorici omdat iedereen die een verleden probeert te reconstrueren in principe dezelfde vragen moet stellen – in hoeverre zijn onze bronnen een afspiegeling van de werkelijkheid? Is het mogelijk historische actoren te begrijpen? Kunnen we moderne constructies gebruiken in ons onderzoek naar het verleden?¹⁰ Ieder die zich enigszins verdiept in archeologische en geschiedwetenschappelijke theorie, merkt dat veel ontwikkelingen hierin erg op elkaar lijken maar zich enkel op verschillende momenten voordoen. Een betere communicatie tussen beide disciplines, zo meent ook archeoloog John Bintliff (1949), kan zorgen voor een verrijking van onze theoretische inzichten.

Het wordt tijd dat de opleidingen Archeologie en Geschiedenis aan de RUG, letterlijk slechts een paar straten van elkaar verwijderd, toenadering zoeken tot elkaar. De studie naar het verleden zou niet voor iedereen per definitie gedomineerd moeten worden door een bepaald soort bron, omdat dit beperkt wat we van het verleden weten en hoe we er naar kijken. Meer

bewust zijn van elkaars mogelijkheden kan voorkomen dat trends als *material culture* en onderzoek naar de relatie tussen dier en mens zich onafhankelijk ontwikkelen van het al bestaande archeologische onderzoek. Juist in een periode waarin we onze eigen noodzakelijkheid constant moeten verdedigen, moeten we de handen in elkaar slaan. Dat kan het beste door archeologen en historici al tijdens de studie kennis met elkaar te laten maken.

Noten

1. Paul Bahn, *Archaeology: a very short introduction* (Oxford: Oxford University Press, 1996), 115.
2. Rijksuniversiteit Groningen, *Bacheloropleiding Archeologie 2016-2017: Wat is archeologie?* Online beschikbaar via: http://rug.online-magazine.nl/nl/magazine/7348/753521/wat_is_archeologie.html, (geraadpleegd op: 20-12-2015).
3. Rijksuniversiteit Groningen, *Bacheloropleiding Geschiedenis 2016-2017: Wat is geschiedenis?* Online beschikbaar via: http://rug.online-magazine.nl/nl/magazine/8211/761579/wat_is_geschiedenis.html, (geraadpleegd op: 30-12-2015).
4. Voor een uitgebreid artikel over *material culture* zie: Richard Grassby, "Material culture and cultural history", *Journal of interdisciplinary history* 35, nr. 4 (lente 2005): 591-603.
5. *De Bello Gallico* is een werk dat Caesar schreef over de Gallische Oorlog. *Terra sigillata* is rood aardewerk dat door het hele Romeinse Rijk veel werd gebruikt.
6. Eberhard W. Sauer, "The disunited subject: human history's split into 'history' and 'archaeology'" in *Archaeology and ancient history: breaking down the boundaries*, ed. Eberhard W. Sauer (Londen & New York: Routledge, 2004), 39; Christopher S. Peebles, "Annalistes, hermeneutics and positivists: squaring circles or dissolving problems" in *The Annales School and Archaeology*, ed. John Bintliff (Leicester, London: Leicester University Press), 113.
7. Gelukkig gaat deze *Groniek* niet helemaal voorbij aan het archeologische onderzoek naar dier-mens relaties. In het tweede artikel van het themagedeelte schrijft Nerissa Russell over de domesticatie van dieren in het neolithicum.
8. Sauer, "Introduction" in *Archaeology and ancient history: breaking down the boundaries*, ed. Eberhard W. Sauer (Londen & New York: Routledge, 2004), 3-16; Sauer, "The disunited subject: human history's split into 'history' and 'archaeology'", 17-45.
9. Sauer, "The disunited subject: human history's split into 'history' and 'archaeology'", 31.
10. Peebles, "Annalistes, hermeneutics and positivists: squaring circles or dissolving problems", 110.